

Әдебиеттер:

1. Байдәулетов М., Байдәулетов С.М., Аудит: оқу құралы.- Алматы: «Қазақ университеті», 2004. – 214 б.
2. Қанышев А.Г., Бюджеттік ұйымдардағы аудит. — Алматы: «Экономика», 2014. – 145 б.

Қанжанова Ж.К., 1 курс (академик Е.А.Бөкетов атындағы ҚарМУ)
Ғылыми жетекші – э.ғ.м., аға оқытушы Темирбекова Л.А.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ МЕМЛЕКЕТТІК АУДИТ ЖАЙЛЫ

Бюджеттік жоспарлау, сондай-ақ бюджеттің атқарылуы мәселелері біздің еліміз үшін өзекті. Әлемдік дағдарыс жағдайында мемлекеттік кірістер мен шығыстардың барлық жүйесін қайта қарау, бюджеттің кіріс бөлігін кеңейту, салық саласының ашықтығын арттыру, шығыстарды оңтайландыру, бюджет қаражатын тиімсіз пайдалануды болдырмау қажет.

Мемлекеттік аудиттің миссиясы мемлекет пен қоғам атынан билік органдарының өздеріне сеніп тапсырылған қоғамдық ресурстарды басқару жөніндегі қызметіне тәуелсіз объективті жария бақылауды қамтамасыз ету болып табылады.

Қазақстанда мемлекеттік аудит институты жақында ғана пайда болды – Мемлекет басшысының 2015 жылғы 12 қарашадағы "Мемлекеттік аудит және қаржылық бақылау туралы" және "Мемлекеттік аудит және қаржылық бақылау мәселелері бойынша" заңдарына қол қою арқылы.

Заңдардың негізгі мақсаты оларға қол қойылған сәтке дейін қолданыста болған мемлекеттік қаржылық бақылау жүйесінің халықаралық тәжірибесі мен құқық қолдану практикасын ескере отырып, мемлекеттік аудиттің кешенді жүйесін құру болып табылады.

Мемлекеттік аудит идеялары мен оған тиісті институт біздің санамыз бен қазақстандық шынайылыққа негізделуі үшін қоғамдық дүниетанымға терең өзгерістер қажет. Азаматтар мемлекеттік аппараттың шенеуніктерінен олардың қызметі туралы және бюджет қаражатының қаншалықты үнемді және тиімді жұмсалатыны туралы есеп беруді талап ету құқығын көбірек түсінеді. Бұл ретте олар маңызды мемлекеттік шешімдер қабылдауға қатысуға, сондай-ақ мемлекеттік аппарат іс-әрекетінің тиімділігі мен орындылығы туралы өз пікірін білдіруге дайын [1].

Мемлекеттік қаржылық бақылаудың отандық жүйесінің трансформациялық процестері уақыт ағымымен сипатталады. Осы процестер шеңберінде қалыптастырылатын қағидалар мен тетіктер оған экономика саласында серпін, ұлттық мүдделерге барабар болуға мүмкіндік береді. Тұтастай алғанда, мемлекеттік аудит қандай да бір сәйкессіздіктерді айқындай отырып, мемлекеттік қаржы ресурстарын пайдаланудың себептерін, резервтерін және әлеуетін барынша бере отырып, тиімділікпен анықтайды. Заң жобасы мемлекеттік аудит пен қаржылық бақылау жүргізуге бірыңғай талаптарды айқындауды көздейді, бұл бақылау органдарының жұмысын жүйелендіру үшін өте маңызды. Мемлекеттік аудит және қаржылық бақылау стандарттарын жүргізуге тартылған жеке және заңды тұлғалар қолдануға міндетті.

Қазіргі халықаралық тәжірибеде ішкі аудит жүйесін ұйымдастырудың орталықсыздандырылған және орталықтандырылған үлгілері іске асырылуда.

Орталықсыздандырылған модельде әрбір министрлік бюджет қаражатының пайдаланылуына бақылау жүргізуге толық жауапты. Қаржы министрлігі министрліктердің ішкі аудит қызметтерінің стандарттарын әзірлеуді және қызметін үйлестіруді ғана қамтамасыз етеді.

Орталықтандырылған модель қаржы министрлігінің әрбір министрліктің кірістері мен шығыстарына тікелей бақылауымен сипатталады.

Осы бағыттағы халықаралық тәжірибені ескере отырып, Қазақстан Республикасында белгілі бір жұмыс жүргізілуде. Атап айтқанда, мемлекеттік органдарда ішкі аудит қызметтері құрылып, дамуда. Қазақстан Республикасында жасалатын ішкі аудит жүйесі орталықтандырылған модельге жақын.

Ішкі мемлекеттік аудит жөніндегі уәкілетті органға мемлекеттік органдардың қаржылық есептілігіне аудит жүргізу, белгіленген түрдегі сәйкестік аудиті, сондай-ақ камералдық бақылау жүргізу бекітілген. Қазіргі уақытта "Қазақстан Республикасы Қаржы Министрлігінің Қаржылық бақылау комитеті" мемлекеттік мекемесі "Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігінің Ішкі мемлекеттік аудит комитеті" мемлекеттік мекемесі болып қайта аталды, ал оның аумақтық бөлімшелері ішкі мемлекеттік аудит департаменттері болып қайта аталды.

Сонымен қатар, аталған қызметтер барлық болып жатқан процестердің тиімділігін бағалау мен арттыруға жүйеленген және дәйекті тәсілді пайдалануы тиіс [2].

Ішкі аудит шеңберінде активтердің сақталуына егжей-тегжейлі бақылау ғана емес, сондай-ақ есеп, қаржы, салық салу және менеджмент сапасы саласында басшылық жүргізетін саясатты бақылау жүзеге асырылады. Сондықтан ішкі аудит түгел қамтитын, алдын алатын және стратегиялық мақсатты болуға тиіс деп болжанады.

Қорыта келе, қазіргі уақытта Қазақстан Республикасында сыртқы және ішкі мемлекеттік аудиттен тұратын мемлекеттік аудит және қаржылық бақылау жүйесі қалыптастырылды деген қорытынды жасауға болады. Ішкі аудит ұйымға тәуекелдерді басқару, бақылау және корпоративтік басқару процестерінің тиімділігін бағалау мен арттыруға жүйелендірілген және дәйекті тәсілді пайдалана отырып, қойылған мақсаттарға қол жеткізуге көмектеседі. Сонымен қатар, Қазақстан Республикасында мемлекеттік аудит пен қаржылық бақылаудың тұтас жүйесінің пәрменді жұмыс істеуі үшін әлемдік оң тәжірибені қазақстандық практикаға бейімдеу қажет.

Әдебиеттер:

1. Зейнелғабдин А.Е., Республикамыздағы мемлекеттік аудитті енгізудің теориялық және практикалық мәселелері — Аудит: Арнаулы басылым, 2015. - 145 б.

2. Алмаздыкова Е.П., Мемлекетті аудит және оның дамуы — Астана: Агроиздат, 2013. — 156 б.

Касимова Д.К., 3 курс (академик Е.А.Бөкетов атындағы ҚарМУ)
Ғылыми жетекшісі – э.ғ.м, аға оқытушы Садуақасова М.Б.

ЖАРҒЫЛЫҚ КАПИТАЛ ЖӘНЕ ЖШС ҚАТЫСУШЫЛАРЫНЫҢ ҮЛЕСІ

Жарғылық капитал – мемлекет, басқа меншік иесі немесе құрылтайшы берген кәсіпорын мүлкінің мөлшерін сипаттап көрсетеді және алғашқыда, шаруашылық жүргізуші субъектілерді құрғанда, өндірістік капиталды, материалдық емес активтерді, айналым қаражаттарын сатып алудың көзі болып табылады. Оның қаражаттары есебінен бұрын айтылғандай кәсіпкерлік қызметті жүзеге асыруға қажетті жағдайлар жасалады.

Жарғылық капиталдың мөлшері шаруашылық қызмет үдерісінде өзгеріп отырады: негізгі капиталға жұмсалатын күрделі жұмсалым, пайда есебінен болатын айналым капиталының өсімі, тауар материалдық құндылықтарды бағалауға дейінгі және капиталдың басқа толықтырылуы нәтижесінде көбейеді, негізгі құралдарды шығару немесе беру, оның тозығын есептеу, зияндарды шығару, тауар – материалдық игіліктердің бағасын түсіру есебінен көшеді.

Жарғылық капиталдың құрылуы Қазақстан Республикасы Азаматтық кодекс ережелерімен реттеледі. Ең төменгі мөлшері заңды тұлғалардың түрлі ұйымдық-құқықтық нысандары үшін ерекшеленеді:

- акционерлік қоғам 50000-АЕК,
- ЖШС, қосымша жауапкершілігі бар ЖШС (Орта және ірі кәсіпкерлік субъектілері) -100 АЕК,
- ЖШС, қосымша жауапкершілігі бар ЖШС (шағын кәсіпкерлік субъектілері) - 0 АЕК,
- толық серіктестік - 25 АЕК,
- коммандиттік серіктестік - 50 АЕК[1].

Жауапкершілігі шектеулі серіктестікті құрған кезде оның құрылтайшылары жарғылық капиталды қалыптастырады, ол құрылатын кәсіпкерлік құрылымның жарғылық қызметін жүзеге асыру үшін қажетті айналым қаражатының бастапқы көлемінің функциясын орындайды.

Қазақстан Республикасы Азаматтық кодексінің 78-бабына және 1998 жылғы 22 сәуірдегі ҚР Заңының 23-бабына сәйкес "Жауапкершілігі шектеулі және қосымша жауапкершілігі бар серіктестіктер" салымдарын біріктіру жолымен құрылады және оның бастапқы (ең төменгі) мөлшері ЖШС-ны мемлекеттік тіркеу үшін құжаттарды ұсыну күніне айлық есептік көрсеткіштің (АЕК) жүз мөлшеріне баламалы сомадан кем болмайды (2020 жылы АЕК 2651 теңгені құрады).

Жарғылық капиталына салым ретінде ақша, бағалы қағаздар, заттар, мүліктік құқықтар, оның ішінде жер пайдалану құқығы мен интеллектуалдық қызмет нәтижелеріне құқықтық және өзге де мүлік болып табылатын азаматтық құқық объектісі болуы мүмкін. Жеке мүліктік емес құқықтар және өзге де материалдық емес игіліктер (іскерлік бедел, авторлық құқық, дағды, іскерлік байланыстар, алимент алу құқығы және т.б.) түрінде салым енгізуге жол берілмейді[2].